

AZ INTÉZMÉNYEK SZEREPE A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

ACS JÓZSEF

A képzőművészeti intézmények különböző típusai egységes célt és föladatot szolgálnak. Művelődéspolitikai eszközök, melyek az életet, a társadalom érdekeit szolgálják. Ezek az intézmények új viszonyok közé kerültek, amióta az ember műszaki környezetben él, és ezt az önmaga által teremtett környezetet humanizálnia kell. Nálunk legtöbb képtár még a történelmi stílusokon kérődzik, és a múlt tárgyait gyűjtögeti, a jelen termelésére alig vagy semmit sem gondol. A képtárak feladata azonban nemcsak a tárolás és a megőrzés, a képtár tevékeny művelődési intézmény is legyen. „Más a szerepe annak, ami a mai kultúra bizonyos kizárólagos formáit segíti érvényre, és más azé, mely a történelmi fejlődés útját kívánja megjelölni” — mondja Pierre Francastel. A múzeumok, képtárak összegyűjtik és megőrzik a különböző társadalmak tárgyait. A tárgyak forrása az alkotás. „Minden társadalom, amely különbözik a miénktől, az tárgy; minden csoport, mely a mi társadalmunkhoz tartozik: tárgy; annak a csoportnak magatartása, amelyikhez mi is tartozunk, az is — tárgy.” Claude Lévy-Strauss adta meg így a tárgy szociológiai definícióját. A termelőhöz viszonyítva a tárgy a szellemi erők külső megjelenítése, tényezői pedig a hasznosság, a célszerűség és a szépség. A társadalomban a tárgyak fűznek bennünket egy közösség tagjaivá. A képzőművészeti alkotás is tárgy, az alkotói képzelet szülötte. Marcel Mauss szociológus azt mondja, hogy a művészi tárgy akkor lesz azzá, ha valamely embercsoport fölismeri a benne levő szépet. Ha azt mondjuk, hogy az esztétikai élmény lényege a gyönyörködés, az elavultnak hangzik, mert a mai ember hátra- és előremutató jelekkel egyaránt találkozik. A hasznos, a célszerű, a logikus, az irracionális, az erkölcsi, társadalmi és vallási követelmények — mindez a tárgyakban, az alkotásban valósul meg, és egy utópisztikus világot sejtet, amire különben annyit panaszkodunk mostanában, mert a valóság nem vesz magának annyi fáradságot, hogy igazolja a mi képzetünkben kialakult álmvilágot. Az utópiát sem marasztalhatjuk el anélkül, hogy le ne mondanánk életünk egy fontos alkotó részéről. Ellenben sok hamis utópiát teremtünk, és éppen ezek tárgyait gyűjtjük össze. „Mondani valamit ugyanolyan fontos, mint megtenni azt; a kimondott dolognak ereje van, és akcióra indít. Megmutatni egy tárgyat nem kevésbé hatásos, mint a kimondott szó. De hogy a társadalom elfogadjon egy szót vagy képet, ahhoz annak be kell kapcsolódnia a többi aktivitás folyamatába.” Paul Souriau azt mondja, hogy a közönség szépérzékét — az emberiség fej-

lődésének bármely fokán — nem a gépi termék kiváltotta reagálások összessége teszi, hanem a művészet hatékony ereje és elsősorban „tájékoztató” értéke.

Az intézmények, képtárak munkája általában hosszabb távokra szól. Begyűjtik a képzőművészeti alkotásokat mint „információs anyagot”, ennek alapján programot dolgoznak ki, és végrehajtják. „Az intézmények és galériák azonban nem lehetnek a romantikus, öncélú szép ápolására fönntartott szervek, sem a művészet és az ipar harmonikus egységét jelentő külső szépség intézményei, amilyenek a múlt század végén voltak, amikor az elmélet tudósai a szép és a hasznos tökéletes egyesítését hirdették.” (Francastel). A képtárak — ha akarják, ha nem — a legalaposabb tájékoztatást nyújtják. Gyakran a múlt elmulasztott föladatainak pótlása az egyedüli céljuk, de ha csak egy kis ablakocskán át engedik be az élő művészetet vagy azokat a tárgyakat, melyek a kor szavát jelentik, nem tesznek eleget hivatásuknak. A képtárak tárják ki kapuikat jelenünk előtt. Jó és gyors tájékoztatásra van szükség, nemcsak a hírszolgálati irodák útján, mert az csak elvont sémák működéséről tájékoztat bennünket, hanem a közvetlen megismerésből merítve, amire azt mondják, hogy a kor kontextusa — összefüggő, folyamatos része. A mai kor jó tárgyai is megtanítanak mindazokra a bölcsességekre, ami mindennapi életünkhöz kell. Az afrikai népek használati és vallási tárgyai az ősök bölcsességét hordozzák, és „világos és határozott tudósításokat közölnek arról, amit az egyénnek az önálló és kollektív cselekvéséhez tudnia kell”. (Marcel Griaule).

A mi intézményeink jó része a nemzeti romantika eszmevilágának mécsénél virraszt a múlt művészetének tárgyai fölött. Tevékenységüknek a jelenkor eleven áramlásaihoz nincs sok köze.

Az utóbbi 15 évben nálunk egy erősen történelmi jellegű, múltat pótló művészi tevékenység fejlődött ki a „modern utánélés” eszközeivel. Vannak műbírálok, akik a modern művészeti törekvéseket nem a folyamatos jelen szemszögéből vizsgálják, hanem a múlt tárgyi világához és szimbólumaihoz arányítják, és így nagy fejlődést állapítanak meg. A szép a régi viszonyokat tükrözi, és csupán máza a fájdalmas jelennek. S minél mélyebb a szakadék közte és a technika, a gépi világ között, annál érdekesebbnek látják, mert a lázadás, a tiltakozás bátorságát tekintik benne, és örömmel üdvözlik, de csak veszélytelen területen. Nem a többi tevékenység (jog, tudomány, politika, erkölcs, technika, gazdaság, ideológia stb.) mércéivel vizsgálják a műalkotás kifejezőerejét, hanem egy-egy lélektani káoszról való kitörésnek tekintik. Az intézményeknek — hála az alkotási szabadságnak — kutatni, serkenteni, kísérletezni is kell, mint ahogy századunk elején a modern művészet szervezői tették. A XXXII. Biennále kebelében intézményesítettek egy részleget, amely tízévenként bemutatja a modern képtár legújabb gyűjteményét. Afféle művészi tőzsde lesz ebből, melynek célja a modern művészet árfolyamának kísérése és a továbbfejlődés befolyásolása. A művészet társadalmi funkcióját pontosan meg kell jelölni. A művészet hatékony része mindennapi életünknek, és ugyanolyan fontos is, mint bármi más. De mi az, ami megérdemli, hogy múzeumba vagy képtárba kerüljön? A művészettörténészek ugyanis lassúak, az időbeli távlat a fő fegyverük, az időben bíznak, a műalkotásokban kételkednek, ha azok túl közeliek. S az emberek jó része is idegenkedik attól, ami új, ami nem

hasonlít a régebbi dolgokra, és ezt az újat rendszerint nem is becsülik. Kevés a képzőművészeti neveléssel foglalkozó intézmény világszerte, nem csoda hát, hogy a művészi újdonságoknak ellenállnak az emberek.

Ezért van szükség modern képtárakra, melyek az esztétikai nevelés iskolái lesznek. A régi képtárakban eltöltött pár óra sajátos lelki hatásokat vált ki. Ennek a lelkiállapotnak egyik oka, hogy a folyó, aktuális élet és a képtárba zárt múlt között ellentét van. A szakemberek szerint a képtárakat világos, tűzbiztos helyen, de forgalmas városrészekben kell fölépíteni. Vagyis a képtár szellemi-művészeti rezervátumot jelentene, és ha elfogadjuk a forgalmas városrészekben építendő képtárak gondolatát (márpedig bizonyos, hogy ez a társadalmi szempont döntő fontosságú), akkor számolnunk kell ezekkel a roppant ellentétekkel is. Ezért a képtárak munkájában olyan előkészítő-instruáló szolgálatra van szükség, amely a jelen és a múlt kapcsolatait kimutatja, és gyorsan a szemlélő rendelkezésére bocsátja. Ezek a problémák mindenütt megvannak: Rómában, Nápolyban, Firenzében, tehát a múzeumok hazájában is, de itt nálunk is, a Matica Képtár, a Beljanski Emlékgyűjtemény működésében közelről érezzük, mennyire hiányzik a modern művészeti életre való hatásuk. Az élő művészetről és problémáiról nem tájékoztatnak bennünket. Művészeti nevelőszolgálatuk sincs. Így ezek a jelentős képtárak kizárólag a konzerválás, a megőrzés és a bemutatás színvonalán működnek, azt tartván, hogy ezzel hivatásuknak eleget tettek. Működésükben passzívak, és közönségünk érzi, hogy valami nincsen rendjén. Hiába nyitunk akárhány képtárat, a művészet iránti érdeklődés akkor is ellanyhul, ha nem tudjuk a műtárgyak szellemét a közönséghez közvetíteni. Egy lapos, anyagelvű, antidialektikus szemlélet pozícióiból ered ez a statikus álláspont, mely a nevelés és oktatás fő ellensége.

Milyen legyen egy modern művészeti képtár? Erre Giulio Carlo Argan, a Biennále újonnan létesített múzeum-intézményével kapcsolatban írt előszavában ezt mondja: 1. A képtár mint intézmény lépésről lépésre kövesse a jelenkori művészeti mozgalmakat, és kiterjedt dokumentációs anyaggal rendelkezzen a jelen eseményeiről. 2. A napi tényeket illesse történelmi távlatba, és változásaival számoljon; szervezzen átfogó kiállításokat, s ha adatai hiányosak, fokozatosan egészítse ki őket. 3. A képtár ne csak mint tájékoztatási központ működjön, hanem legyen a művészeti nevelés góca is. Ez nem másodrendű, nem mellékes föladat. Minden képtárnak a didaktikus tevékenység irányába kell fejlődnie, hogy előmozdíthassa a képzőművészeti kultúrát. A gyűjtemények gyarapításakor a képtár tartsa szem előtt sajátosságait, és ügyeljen arra, hogy munkája ne függjön a kereskedelmi becsérték hullámszásaitól. Nálunk ez nem a képzőművészeti alkotás becsárának szertelen felhajtása formájában jelentkezik, hanem úgy, hogy a műalkotás értékét, úgyszólván kritikátlanul, az alkotó kialakult rangja, nevésege alapján határozzák meg. Az effajta értékelés nem tárgyilagos és igen sok művészetten kívüli komponensen alapul. A képtárak gyakran kevés műérzékkel rendelkező igazgatói elhibázott politikát folytatnak világszerte, amihez még a szűkös anyagi eszközök is hozzájárulnak. Így, ebben a bonyolult képzőművészeti légkörben nehezen követhetők az élő folyamatok.

A nálunk Vajdaságban működő képtárak gyenge anyagi alappal rendelkeznek. Legtöbb képtárunk és kisebb szakosított gyűjteményünk

alapját — vagy legalábbis a hozzájuk való impulzusokat — a művésztelepek adják. Három képtár minden élő folyamattól függetlenül működik: a Szerb Matica Képtára a XVII., XVIII. és XIX. század vajdasági szerb festészetét öleli föl, úgyhogy ez lezárt, történeti jellegű anyag. A Beljanski Gyűjtemény a két háború közötti modern jugoszláv festészet reprezentáns művészeinek alkotásait öleli fel. De nem teljesen. A šidi Sava Šumanović Képtár is, fejlődésében teljesen lezárt, úgyszólván statikus anyag, és még egy ilyen jellegű gyűjtemény van alakulóban, a zombori Konjović Képtár. A mai művészeti életet figyelemmel kísérő gyűjtemények közül legjelentősebb az écskai képtár. Legtöbb anyagi eszközzel rendelkezik. A többi kis gyűjtemény, lassan, évente egy-két alkotással gyarapszik csupán, ami egyáltalán nem elegendő ahhoz, hogy a művésztelepek fejlődését nyomon kövessék. Az utóbbi években vásárolt anyagok révén a zentai és a becsei gyűjtemények lettek jelentősebbek. A suboticei múzeum képtára az utóbbi időben fejlődött, ennek a gyűjteménynek a forrásai a Palicsi Találkozó tevékenységéből erednek.

Körülményeinkre, sajnos, nem alkalmazhatók teljes egészükben a modern képzőművészeti élet fejlesztését célzó elgondolások, de egymásik elvet nem ártana alkalmazni nálunk is.